

Колесник Дар'я Миколаївна – магістрант соціально-гуманітарного факультету Державного звкладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Балащенко Інна Валеріївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК:37.091.4+316.422-027.511

ОСВІТНЯ СИСТЕМА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ВИКЛИКАНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЄЮ

У статті розглянуто проблему функціонування освітньої системи в умовах соціальних трансформацій викликаних глобалізаційними процесами. Значну увагу приділено вивченню глобалізації як явища, що впливає на всю суспільну систему. Трансформації, що були викликані цим процесом, в свою чергу, розглянуті в якості рушійних сил до змін в освітній системі. Даний напрямок доповнюється також розглядом основних тенденцій та стратегій розвитку освіти України.

Ключові слова: глобалізація, освіта, освітня система, трансформації, інформаційне суспільство.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ ВЫЗВАННЫХ ГЛОБАЛИЗАЦИЕЙ

В статье рассмотрено проблему функционирования образовательной системы в условиях социальных трансформаций вызванных глобализационными процессами. Значительное внимание уделено изучению глобализации как явления, влияющего на всю общественную систему. Трансформации, вызванные этим процессом, в свою очередь, рассмотрены в качестве движущих сил к изменениям в образовательной системе. Данное направление дополняется также рассмотрением основных тенденций и стратегий развития образования Украины.

Ключевые слова: глобализация, образование, образовательная система, трансформации, информационное общество.

EDUCATIONAL SYSTEM UNDER THE CONDITIONS OF SOCIAL TRANSFORMATIONS CALLED BY GLOBALIZATION

The article examined the problem of the functioning of the educational system in the conditions of social transformations that were caused by the process of globalization. Considerable attention is paid to the study of globalization as a phenomenon that has an impact on the entire social system. Transformations that were caused by this process are considered as driving forces to changes in the educational system. This direction is also complemented by consideration of the main trends and strategies for the development of education in Ukraine.

Key words: globalization, education, educational system, transformations, information society.

Актуальність проблеми, розглянутої в даній статті, зумовлена соціальними змінами, що відбулися на рубежі ХХ–ХХІ століть. Вони були спричинені поширенням глобалізаційних процесів в усіх галузях життєдіяльності людини. Готовність людства адаптуватися до нових можливостей реалізації в мінливих умовах діяльності індивіда, групи, суспільства має пряму залежність від швидкості з якою відбуваються реформи в сучасних трансформаційних суспільствах. Життя вимагає від людини активної участі в прийнятті, здійсненні та контролі реалізації рішень, розуміння діапазону своєї соціальної мобільності й захищеності; наявності своєрідного культурного імунітету від маніпулювання масовою, груповою й особистою свідомістю; готовності досягати життєвого успіху. Темпи трансформаційних реформ в сучасних країнах перебувають у великій залежності від здатності до активної соціалізації людини в умовах перехідних процесів. У зв'язку з цим зростає роль системи освіти як важливої ланки переходу людини від системи підготовки до самостійного життя. Ефективність розв'язання освітою цих завдань залежить від оптимальності та швидкості її переходу від традиційної до сучасної, інноваційної моделі. *Аналіз актуальних досліджень.* Необхідно зауважити, що, незважаючи на достатню популярність даної теми в минулому, сучасне суспільство, котре знаходиться в процесі постійних динамічних перетворень висуває нові виклики та завдання, які вимагають вирішення не лише в науковому, а й практичному відношенні. Багато уваги приділяють вивченню зазначеної проблеми М. Алле, В. Андрущенко, Л. Антонюк, В. Барков, В. Бех, О. Білорус, Л. Бойко, І. Валлерстайн, В. Геєць, С. Глазьев, В. Гобаченко, Н. Гражевська, З. Гусинський, Б. Данилишин, А. Євтодюк, Я. Жаліло, М. Кльов, В. Кремень, С. Кримський, П. Кругман, М. Култаєва, Д. Лук'яненко, В. Лутай, Л. Мельник, В. Мунтіян, К. Омає, Л. Панченко, Ю. Пахомов, І. Предборська, Л. Рижак, Л. Ситниченко, Н. Скотна, В. Скотний, А. Степаненко, Ю. Турчашнова, Ф. Уєбстер, Т. Фрідмен, Ф. Фукуяма, М. Фуллан. Зокрема, М. Прищак розкриває явище трансформаційних процесів з точки зору історичного контексту вивчення освітніх парадигм; Б. Починюк здійснює ціннісну інтерпретацію гуманітарного знання у контексті сучасної парадигми освіти; І. Андрейко досліджує особливості впливу освіти та культури на формування особистості в контексті сучасних реалій глобалізації; О. Локшина розглядає загальні тенденції розвитку змісту шкільної освіти; О. Балакірев вивчає трансформування інституту освіти на етапі переходу до інноваційного розвитку. Водночас, незважаючи на актуальність, проблема взаємовпливу та взаємозв'язку трансформаційних процесів в освіті, культурі та суспільстві вивчена недостатньо.

Виклад основного матеріалу. Наразі глобалізація виступає одним із основних викликів, котрі вимагають від людини мати готовність до змін та пристосовуватись до сучасних потреб ринку праці, постійно отримувати та аналізувати інформацію, швидко приймати рішення, вміло оперувати технологіями та знаннями, щоб задовольнити потреби інформаційного суспільства. Можемо сказати про те, що інформаційне суспільство незаперечно змінює стиль і спосіб людського життя. Зростає суттєве значення інформації, посилюється роль засобів масової комунікації, змінюється процес підготовки людини до життя, характер освіти і виховання. В інформаційному суспільстві знання постають в якості безпосередньої продуктивної сили. Це вимагає від суспільства в цілому, а також від кожної окремої людини вміння застосовувати все нові і нові знання, що були набуті впродовж життя у власній практичній діяльності [8, с. 58].

Нинішню епоху в значній мірі характеризують процеси глобалізації та інформаційної революції. Так, на думку В. Андрущенка вони мають потужний та всеохоплюючий вплив на всі сторони суспільного життя. Ми не можемо раціонально пізнати жоден з процесів, який відбувається, без їхньої рефлексії. Економіка і політика, особливості побутового життя, міжособистісні відносини і мораль, культура і мистецтво, тощо "знаходяться у полоні" глобалізаційних та інформаційних впливів, які переживає сучасне суспільство. Не стала виключенням і освіта. Система освіти змінюється і трансформується під впливом глобалізаційних й інформаційних технологій. Так, вона зазнає якісних змін та набуває нових вимірів у проекції на віддалену перспективу свого розвитку. Характерним є те, що вплив означених вище явищ зумовлює майже миттєву трансформацію процесів життєдіяльності людини [9, с. 464].

Доцільним вважаємо сказати про те, що не існує єдиного визначення процесу трансформації. Це поняття є доволі розгорнутим. Його можна застосувати для позначення всіх типів важливих змін основних структур та систем суспільства.

Трансформаційні процеси, викликані глобалізацією, у більшості сучасних країн мають бінарну структуру, оскільки вони об'єднують в собі соціально- та національно-політичний зміни, що взаємовизначають один одного. Як наслідок трансформації в одній галузі часто провокують несподівані результати в інших [1, с. 216].

Галузь освіти, що виступає в якості найчутливішого суспільного феномену, незаперечно являється основою інтелектуального, духовного, соціального й економічного розвитку суспільства і держави. Від якості та рівня освіти залежить, з якими знаннями, світоглядом і громадянськими принципами увійде до нового інформаційного суспільства молоде покоління. Сучасна освіта повинна базуватися на засадах майбутнього антропогенного соціокультурного середовища. Головним її завданням являється формування особистості, спроможної до виживання в умовах соціокультурної невизначеності. Тому важливими вважаються не самі знання, а їхня творча інтерпретація. Країни з розвинутою економікою постійно нарощують витрати на освіту, оскільки освіта стала одним з найважливіших чинників реалізації стратегії економічного зростання. Система освіти в успішних країнах перестала сприйматися як сфера невиробничого споживання й усе більше утверджується як найбільш ефективна інвестиція в людський капітал, який забезпечує країні економічні і соціальні вигоди та стимулює всебічний прогрес [9, с. 464].

Система освіти — сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними [6].

Система освіти є взагалі консервативною за власною суттю. Ось чому, не новації в освіті викликають суспільні зміни, а навпаки, суспільні зміни породжують розвиток нового в освіті, викликають необхідність її модернізації. Модернізація освіти знаходить своє вираження у пошуку нових шляхів розвитку освітніх систем; знаходженні рівноваги, оптимального співвідношення між "ринковістю" освіти і її головним завданням — навчанням, вихованням, розвитком особистості, підготовкою її до життя у сучасному суспільстві, які неможливо реалізовувати виключно за ринковими критеріями; розробці і експериментальній перевірці моделей випереджувального розвитку навчальних закладів відповідно до розвитку суспільства.

Можемо виділити такі чотири взаємопов'язані фактори, що впливають на розвиток системи освіти в сучасних умовах:

- швидкозмінність і швидкоплинність процесів суспільного розвитку;
- соціально-економічні трансформації в суспільстві, які призвели до появи принципово нового для нашої економіки і соціального буття явища — ринку праці;
- процеси глобалізації, які відгукнулися інтеграційними тенденціями в світі;
- інформаційний "вибух" у суспільстві, зумовлений появою нових інформаційних технологій і мультимедіа.

На сучасному етапі, коли індустріальна стадія цивілізації трансформується на постіндустріальну, інформація стає домінуючим чинником розвитку суспільних відносин, глибокої модифікації їх структури. Формуються їх нові види — інформаційні [7, с. 4].

Тобто, прослідковується певна закономірність зв'язку інновацій в освіті з загальними процесами у суспільстві, зокрема глобалізаційними та інтеграційними. Інновації в освіті — це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану. Головною метою запровадження інновацій в освіті є необхідність відповідати виклику глобалізаційних трансформацій, екологічних проблем, полікультурних тенденцій у світі [2, с. 201].

За умов трансформації українського суспільства особливого значення набувають питання формування нових життєвих стратегій, компетентності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки. Саме високий рівень освіченості нації сприяє більшій сприйнятливості і дієвості економічних і соціальних реформ, формування правової та екологічної культури при здійсненні соціальної та технологічної діяльності, створює умови для прогресивної індивідуальної активності особистості в суспільстві.

У реформуванні освіти в Україні значною мірою враховується вплив загальних для сучасної цивілізації тенденцій розвитку. Основними тенденціями у формуванні системи освіти в Україні є:

посилення процесу глобалізації економіки, взаємозв'язку і взаємозалежності держав світу. Ця тенденція зумовлена розвитком науки, технологій, виробництва, що призводить до формування загального світового економічного простору і планетарного інформаційного поля та інтенсивному обміну результатами матеріальної та духовної діяльності;

формування позитивних умов для індивідуального розвитку особистості, її самореалізації у світі.

Вважається, що освіта, будучи заснованою на інформаційних технологіях, уособлює в собі третю глобальну революцію в розвитку людства: перша була пов'язана з появою писемності, друга — з винаходом книгодрукування. Нові інформаційні технології в освіті мають суттєві переваги. Нові технології сприяють усуненню відставання периферійних районів в державі від столичних та інших провідних університетських центрів в контексті вільного доступу до освіти, інформації та культурних досягнень людської цивілізації. Вони створюють умови для розвитку всього світового освітнього простору; експорту, імпорту та взаємообміну освіти, об'єднання світового інтелектуального, творчого, інформаційного та науково-педагогічного потенціалів [2, с. 201].

Сам же термін “глобалізація” в сучасній як зарубіжній, так і вітчизняній літературі має доволі широку сферу варіантів застосування. Більшість вчених визначають глобалізацію як процес розвитку цивілізації з характерною інтеграцією політики, економіки, науково-технологічної і природоохоронної сфер у взаємодії і взаємозбагаченні, тобто цивілізаційний вимір розглядається як системоутворюючий чинник глобалізації.

Глобалізація в її сьогоденному варіанті призвела до певної зміни формату структури сучасного світу, і в результаті цього — до коригування національних систем державного управління, зміни стратегій економічного, політичного та духовного розвитку, що в свою чергу породжує суцільну взаємозалежність світу, яка являється основою його функціонування [5, с. 245].

Відомий британський соціолог Ентоні Гідденс був одним із перших авторів, котрі звернулися до розробки проблематики глобалізації. Він вважає, що вона виходить за межі суто економічного чи політичного життя суспільства і робить величезний вплив на інші сфери людського існування, в тому числі — на освіту [3, с. 189].

Інновації в освітній системі, що відбуваються в процесі глобалізації, успішно впливають на вирішення комплексу різних соціально-економічних проблем. В першу чергу, на викорінення безробіття, злочинності і т.д. Вектор сучасної політики і стратегії держави у розвитку національної системи освіти спрямований на її подальшу адаптацію до умов соціально-орієнтованої економіки, трансформації та інтеграції в європейське і світове співтовариство [2, с. 201].

В Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. зазначено, що модернізація освітньої системи нині є суспільною потребою та фундаментальною умовою інтеграції України до Європейського інтелектуального простору. Метою Національної стратегії є:

підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки;

забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями, потребами на основі навчання протягом життя.

Але водночас, адаптуючись до європейських освітніх вимог, освіта в Україні передбачає головною умовою свого розвитку збереження її національних особливостей та інтересів, метою якого є створення необхідних умов для самовизначення і самореалізації особистості [8, с. 60].

Проаналізувавши все вищесказане, ми можемо зробити такі *висновки*:

-глобалізація виступає одним із основних викликів, котрі вимагають від людини мати готовність до змін та пристосовуватись до сучасної системи інформаційного суспільства;

-процеси глобалізації та інформаційної революції мають потужний та всеохоплюючий вплив на всі сторони суспільного життя;

-система освіти змінюється і трансформується під впливом глобалізаційних й інформаційних технологій, що зумовлюють майже миттєву трансформацію процесів життєдіяльності людини;

-процес трансформації, викликаний глобалізацією та виступає в сенсі всіх типів важливих змін основних структур та систем суспільства має бінарну структуру, оскільки об'єднує в собі соціально- та національно-політичний зміни, що взаємовизначають один одного;

-галузь освіти являється основою інтелектуального, духовного, соціального й економічного розвитку суспільства і держави, від її якості та рівня залежить, з якими знаннями, світоглядом і громадянськими принципами увійде до нового інформаційного суспільства молоде покоління;

-модернізація освіти знаходить своє вираження у пошуку нових шляхів розвитку освітніх систем; знаходженні рівноваги, оптимального співвідношення між “ринковістю” освіти і її головним завданням — навчанням, вихованням, розвитком особистості, підготовкою її до життя у сучасному суспільстві;

-на розвиток системи освіти в сучасних умовах впливають, насамперед швидкозмінність і швидкоплинність процесів суспільного розвитку, соціально-економічні трансформації в суспільстві, які призвели до появи принципово нового для нашої економіки і соціального буття явища — ринку праці, процеси глобалізації, які відгукнулися інтеграційними тенденціями в світі та інформаційний “вибух” у суспільстві, зумовлений появою нових інформаційних технологій і мультимедіа;

-необхідним являється запровадження інновацій в освіті як процесу творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, головною метою яких є необхідність відповідати виклику глобалізаційних трансформацій;

-основними тенденціями у формуванні системи освіти в Україні являється посилення процесу глобалізації економіки, взаємозв'язку і взаємозалежності держав світу, що призводить до формування загального світового економічного простору і планетарного інформаційного поля та інтенсивному обміну результатами матеріальної та духовної діяльності, формування позитивних умов для індивідуального розвитку особистості, її самореалізації у світі;

-інновації в освітній системі, що відбуваються в процесі глобалізації, успішно впливають на вирішення комплексу різних соціально-економічних проблем;

-в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. зазначено, що модернізація освітньої системи нині є суспільною потребою та фундаментальною умовою інтеграції України до Європейського інтелектуального простору, водночас, вона передбачає головною умовою свого розвитку збереження національних особливостей та інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Величко О. Трансформаційні процеси країн Центрально–Східної Європи крізь призму концепції сталого розвитку. 69–та студентська науково–технічна конференція: зб. тез доповідей (Львів, жовтень–листопад 2011 року). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 216–217.
2. Іванова Світлана. Інновації в освіті та проблеми реформування системи вищої освіти в аспекті євроінтеграції України. Інформаційні технології та Інтернет у навчальному процесі та наукових дослідженнях: матеріали X міжнародної наук-практ. конф. «Інтернет-Освіта-Наука (ІОН-2016) (Вінниця, 11-14 жовтня 2016 р.). Вінниця: ВНТУ, 2016. С. 200-202.
3. Медіна Тетяна. Трансформація інституту сім'ї в умовах глобалізації. Релігія та Соціум. Чернівці. 2013. №3-4 (11-12). С. 189-194.
4. Огнев'юк В.О. Багатомірна людина. Епоха трансформацій. Освіта. Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства: матер. міжнарод. наук.-практ. конф., М-во осв. і науки, молоді та спорту України (Київ, 13 груд. 2012 р). Київ: ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. С. 7-14.
5. Петракова К. Трансформація реформ в українському суспільстві в умовах сучасних глобалізаційних викликів. Ефективність державного управління: зб. наук. праць. Львів. 2015. Вип. 43. С. 243-249.
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38-39. Ст.380.
7. Сисоєва С.О. Роль освіти в сучасному світі. Рідна школа. Київ: Фенікс. 2008р. №11. С. 3-6.
8. Стукалова Тетяна. Вплив освіти на формування особистості в суспільстві постійних змін. Світогляд – Філософія – Релігія: зб. наук. праць. Суми. 2014. Вип. 6. С. 55-62.
9. Швед Марія. Вплив освіти і культури на розвиток суспільства. Prace naukowe akademii im. Jana długosza w częstochowie. Rocznik polsko-ukraiński. Ченстохова. 2014. Вип. XVI. С. 463–471.